

Polski Instytut Naukowy w Ameryce a organizacje diaspy ukraińskiej – współpraca naukowa i kulturalna

IWONA FLIS

ORCID: 0000-0001-7160-5419

Uniwersytet Gdański

e-mail: iwona.flis@phdstud.ug.edu.pl

Abstrakt

Polski Instytut Naukowy w Ameryce w trakcie swojej osiemdziesięcioletniej historii wielokrotnie współpracował z organizacjami innych grup etnicznych funkcjonujących za oceanem, zwłaszcza z organizacjami akademickimi i kulturalnymi reprezentującymi diaspy z Europy Wschodniej. Wśród nich szczególne miejsce zajmują organizacje ukraińskie, a zwłaszcza Towarzystwo Naukowe im. Szewczenki i Ukraińska Wolna Akademia Nauk. Artykuł omawia płaszczyzny współpracy instytucjonalnej, w tym przykłady wspólnie zorganizowanych przedsięwzięć. Jest próbą odpowiedzi na pytania: czy kooperacja między organizacjami była okazjonalna, czy wpisywała się w długoterminowe zamierzenia organizacji, a także na jakich polach organizacje zbudowały wspólną reprezentację.

Słowa kluczowe: Polski Instytut Naukowy w Ameryce, współpraca polsko-ukraińska, polska diaspora w USA, naukowe organizacje diasporyczne w USA, diaspy Europy Środkowo-Wschodniej w USA, federalizm, nowy pluralizm, nowa etniczność

The Polish Institute of Arts and Sciences of America and Ukrainian diasporic organizations – academic and cultural cooperation

The Polish Institute of Arts and Sciences of America (PIASA) in its eight decades of history frequently collaborated with organizations of other ethnic groups in the U.S., particularly with academic and cultural organizations of East and Central Europe diasporas. Among them strong ties have been established with Ukrainian organizations, especially the Shevchenko Scientific Society and the Ukrainian Academy of Arts and Sciences. The paper describes levels and forms of institutional

cooperation. It tries to answer the following questions: was this collaboration accidental or rather resulting from PIASA's long-term vision and goals? In what fields partners managed to build joint representation?

Keywords: Polish Institute of Arts and Sciences of America, PIASA, Polish-Ukrainian relations, Polish diaspora in the U.S., academic organizations of diasporas in the U.S., East-Central European diasporas in the U.S., federalism, New Pluralism, New Ethnicity

Wprowadzenie

W trakcie swojej osiemdziesięcioletniej historii Polski Instytut Naukowy w Ameryce (dalej: PIN, Instytut) wielokrotnie współpracował z organizacjami akademickimi i kulturalnymi diaspor z Europy Środkowo-Wschodniej i innych grup etnicznych. Wśród nich znalazły się diaspora żydowska i organizacje amerykańskie działające na rzecz praw Żydów na świecie, jak np. American Jewish Committee (i funkcjonujący w jego ramach Institute on Pluralism and Group Identity), a także walczące z uprzedzeniami i wrogością wobec Żydów, jak Anti-Defamation League B'nai B'rith. PIN współdziałał również aktywnie z organizacjami diaspory czeskiej i słowackiej (z Czechosłowackim Instytutem Naukowym – Czechoslovak Society of Arts and Sciences) oraz białoruskiej (z Białoruskim Instytutem Naukowym – The Belarusian Institute of Arts and Sciences). Intensywna współpraca z diasporą ukraińską opierała się głównie na dwóch instytucjach ukraińsko-amerykańskich działających w Nowym Jorku – Towarzystwie Naukowym im. Szewczenki (Shevchenko Scientific Society)¹ i Ukraińskiej Wolnej Akademii Nauk (Ukrainian Academy of Arts and Sciences)².

Zważywszy na wzajemne uprzedzenia i stereotypy przeniesione do Stanów Zjednoczonych przez emigrantów i często wzmacniane przez prasę diasporyczną, współpraca (w tym przypadku naukowa i kulturalna), konsultacje i dialog pomiędzy organizacjami diasporycznymi wydają się ważnym przyczynkiem do zmniejszania wzajemnego dystansu (Fiń 2017: 43–44). O kooperacji PIN-u z diasporą ukraińską w USA wielokrotnie wspominają w swoich sprawozdaniach i innych publikacjach

---

¹ Towarzystwo Naukowe im. Szewczenki jest ukraińsko-amerykańską organizacją naukową zarejestrowaną w 1948 roku w Nowym Jorku jako kontynuacja działalności instytucji o tej samej nazwie założonej w 1873 roku we Lwowie, a rozwiązanej przez radzieckie władze okupacyjne w 1939 roku. Towarzystwo organizuje konferencje, sympozja i wykłady, prowadzi specjalistyczną bibliotekę i archiwum ze zbiorami dotyczącymi Ukrainy i diaspory ukraińskiej w USA, wspiera studentów i naukowców. (About Us, Mission and History, <https://shevchenko.org/>, dostęp: 17.09.2022).

² Ukraińska Wolna Akademia Nauk (Ukrainian Free Academy of Sciences lub inaczej Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S.A.) powstała w 1950 roku w Nowym Jorku jako kontynuator kijowskiej Wszzechukraińskiej Akademii Nauk (All-Ukrainian Academy of Sciences) oraz wywodzącej się z niej Ukraińskiej Akademii na Wychodźstwie (Ukrainian Academy-in-exile), założonej w Augsburgu w 1945 roku. UVAN zrzesza naukowców i działa na rzecz promocji i rozwoju studiów ukraińskich i kultury ukraińskiej w Stanach Zjednoczonych. (About, <https://uvan.org/invitation/about/>, dostęp: 17.09.2022).

osoby zarządzające Instytutem, np. Feliks Gross³ i Tadeusz Gromada⁴. Liczne wzmianki na ten temat znajdziemy w książce Tadeusza Gromady „My Years in and out of the ‘Ivory Tower’”, a także w pracach socjolożki Anny Fiń czy ukraińskiego historyka Oleksandra Avramczuka (zwłaszcza dotyczące roli Oskara Haleckiego)⁵. Zaangażowanie w ruch federalistyczny naukowców związanych z PIN-em, ich poglądy i działania na rzecz budowania sojuszy i federacji państw Europy Środkowo-Wschodniej aż po wspólnotę transatlantycką omawia szeroko Sławomir Łukasiewicz (Łukasiewicz 2010). Na rozwijanie relacji z innymi diasporami wpłynęło nie tylko zainteresowanie federalizmem, ale również udział Instytutu w działaniach ruchu New Ethnicity (New Pluralism), o czym piszą m.in. Tadeusz Gromada i Feliks Gross.

Artykuł analizuje przyczyny podjęcia i rozwoju współpracy instytucjonalnej pomiędzy Polskim Instytutem Naukowym w Ameryce a organizacjami ukraińskimi oraz sposób, w jaki wpisywała się ona w jego wizję działania. Omawia charakter i płaszczyzny kooperacji instytucjonalnej, przykłady zorganizowanych przedsięwzięć oraz pola wspólnej reprezentacji. Odpowiada na pytania, dlaczego obie strony rozpoczęły współpracę, w jaki sposób ewoluowała, kiedy i w jakich okolicznościach następowały okresy jej intensyfikacji. Analizą objęty został okres od założenia PIN-u, tj. 1942 roku, do roku 2011, w którym skończyła się ostatnia kadencja Tadeusza Gromady, wieloletniego sekretarza generalnego, dyrektora wykonawczego i prezesa Instytutu. Wśród wykorzystanych materiałów znalazły się statuty i regulaminy PIN-u oraz sprawozdania zarządu, w tym raporty prezesów, dyrektorów wykonawczych i sekretarzy generalnych z omawianego okresu, publikacje naukowe związane z historią Instytutu⁶, jak również rozmowy, które przeprowadziłam z Tadeuszem Gromadą (indywidualne wywiady pogłębione).

Początki współpracy z innymi diasporami

Polski Instytut Naukowy w Ameryce to niezależna, amerykańska organizacja zrzeszająca polskich, polonijnych oraz amerykańskich naukowców, związanych z Polską poprzez swoje badania naukowe oraz dokonania. Skupia również literatów i artystów oraz specjalistów różnych dziedzin z uznanym dorobkiem zawodowym. Zgodnie z regulaminem z 1973 roku członkiem PIN-u mogli zostać „naukowcy, profesorowie uczelni, edukatorzy, pisarze, artyści, osoby posiadające stopień naukowy oraz uznane

³ Dyrektor wykonawczy PIN-u w latach 1975–1988 i prezes w latach 1988–1999.

⁴ Sekretarz generalny PIN-u w latach 1971–1988, dyrektor wykonawczy w latach 1991–2011 i prezes w latach 2008–2011.

⁵ M.in. manuskrypt rozprawy doktorskiej Oleksandra Avramczuka „Piszząc historię narodu ‘niehistorycznego’. Powstanie studiów ukraińskich i polsko-ukraiński dialog historyczny w USA (1939–1991)” z roku 2020 (egzemplarz w posiadaniu autorki).

⁶ M.in. publikacje Tadeusza Gromady, Stanisława Strzetelskiego, Damiana S. Wandycza, Beaty Dorosz, Bartosza Nowożyckiego, Sławomira Łukasiewicza, Rafała Stobieckiego, Anny Fiń, Oleksandra Avramczuka.

osiągnięcia w zakresie edukacji, intelektualne lub zawodowe” (By-Laws 1973: 124)⁷. Misją Instytutu jest szerzenie wiedzy o Polsce i Polonii, a zwłaszcza jej dziedzictwie intelektualnym w pluralistycznym społeczeństwie amerykańskim i wspieranie naukowców oraz artystów w ich badaniach i działaniach w tym obszarze.

PIN powołany został w 1942 roku jako placówka Polskiej Akademii Umiejętności na czas wojny, naukowa i kulturalna instytucja imigracyjna, w której szeregu znalazło się wielu przedstawicieli polskiej diaspory z okresu II wojny światowej. Według pierwszego statutu do momentu przejęcia Instytutu przez PAU miał on być niezależnym podmiotem prawnym pod patronatem Rządu Rzeczypospolitej Polskiej⁸ (*Bulletin* 1942: 169)⁹.

Z racji tragicznych okoliczności, w jakich powstał, PIN miał on początkowo głównie patriotyczny charakter i dzięki swojej intensywnej aktywności (organizowanie wykładów, konferencji, sympozjów naukowych, utworzenie centrum badawczego w postaci biblioteki i archiwum oraz działalność wydawnicza), żywej współpracy z przedstawicielami nauki amerykańskiej oraz innych narodowości szybko zdobył uznaną pozycję wśród diaspory polskiej, a zwłaszcza jej intelektualnej części oraz w amerykańskich kręgach akademickich. W 1945 roku działacze Instytutu stanęli wobec dylematu – wracać do Polski, pozostać w USA, poddając jednocześnie PIN zwierzchności reaktywowanej Polskiej Akademii Umiejętności (która jednak dla wielu członków Instytutu była przede wszystkim instytucją reżimu przejmującego władzę w Polsce pod dyktando Moskwy, zagrażającą jego niezależności i wartościom, jakie mu przyświecały), czy wreszcie całkowicie uniezależnić się i kontynuować działalność za oceanem. Zwyciężyła trzecia opcja i już w 1945 roku Instytut wprowadził zmiany w swoim statucie, dzięki którym został niezależną organizacją amerykańską (Strzetelski 1960: 23)¹⁰. Stał się w tym momencie – choć wyjątkową z racji swojego elitarnego, naukowego charakteru – jedną z wielu instytucji polskiej diaspory w USA.

W Nowym Jorku, gdzie mieściła się siedziba PIN-u, funkcjonowały liczne organizacje innych grup etnicznych, w tym pochodzących z Europy Środkowo-Wschodniej, również starających się zbudować swoją pozycję w USA. Pierwsze lata powojenne były wyjątkowo trudne z powodu utraty przez PIN finansowania ze strony Rządu Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie i ogromnego zawodu, jaki przyniosło Polonii

---

⁷ Wszystkie tłumaczenia z języka angielskiego pochodzą od autorki niniejszego artykułu, chyba że wskazano inaczej.

⁸ W oryginale: “The Polish Institute of Arts and Sciences in America is an autonomous research center of the Polish Academy of Arts and Sciences. Until its taking over by the authorities of the said Academy it shall constitute an independent legal body under the patronage of the Government of the Republic of Poland.”

⁹ *Bulletin* – skrót od *Bulletin of the Polish Institute of Arts and Sciences in America*.

¹⁰ W oryginale: “THE POLISH INSTITUTE OF ARTS AND SCIENCES IN AMERICA was founded and incorporated pursuant to the Membership Corporation Law on May 1st 1942, and the provisions of its CHARTER were amended under and pursuant to the provisions of Section 30 of the Membership Corporation Law on June 22, 1945 (...).”

wejsie Polski w strefę wpływów Związku Radzieckiego. Jednak PIN pomimo wyjątkowo niekorzystnych warunków kontynuował swą aktywność poprzez niezliczone odczyty, sympozja, spotkania, pomoc polskim uchodźcom, od 1956 roku nieprzerwane wydawanie periodyku *The Polish Review*, od 1981 roku również *The Houston Sarmatian* (przekształconego w 1988 roku w *The Sarmatian Review*¹¹) oraz organizację filii poza Nowym Jorkiem. Oddziały i koła (circles) PIN-u powstały np. w Chicago, Houston, Detroit, Filadelfii oraz przy uniwersytecie McGill w Montrealu (Gromada 1993: 69–70).

Działania PIN-u adresowano nadal nie tylko do członków diaspory polskiej, ale i środowisk amerykańskich oraz innych diaspor, zwłaszcza pochodzących z Europy Środkowo-Wschodniej. Najczęstszą formą współpracy z innymi grupami etnicznymi były wykłady, seminaria i sympozja naukowe, początkowo organizowane przez Instytut samodzielnie na tematy interesujące również dla innych diaspor, a w późniejszych latach zazwyczaj współorganizowane z instytucjami je reprezentującymi. Sama obecność na takich wydarzeniach, nie wspominając o przypadkach zapraszania przedstawicieli współpracujących organizacji, np. do wygłoszenia referatów, była już krokiem ku zacieśnianiu życzliwych stosunków. PIN angażował się w wydarzenia organizowane przez zaprzyjaźnione organizacje diasporyczne, a z czasem we wspólne projekty federalne i miejskie łączące różne grupy etniczne. Jak wspomina Tadeusz Gromada, inicjatywa wychodziła z obu stron, zarówno od PIN-u, jak i współpracujących organizacji innych diaspor¹².

Źródła współpracy instytucjonalnej

Wspólne działania z naukowymi organizacjami diasporycznymi wpisywały się w zasadnicze cele działalności Instytutu. W pierwszym statucie PIN-u z roku 1942 jego cel został określony w następujący sposób: „ustanowić stałą współpracę pomiędzy naukowcami polskimi i amerykańskimi, upowszechniać wiedzę o Polsce i jej kulturze w Stanach Zjednoczonych, pomagać polskim naukowcom w zaznajamianiu się z Ameryką i jej kulturą” (*Bulletin* 1942: 169–172)¹³. Dążenie to warto interpretować w szerszym kontekście wartości, jakie przyświecały PIN-owi od jego utworzenia. Na jego przyjazny i otwarty stosunek wobec współpracy z innymi diasporami wpływ miały przedwojenne tradycje reprezentowane przez „ojców założycieli”¹⁴, wybitnych polskich naukowców z Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie. Według pierwszego prezesa PIN-u, światowej sławy antropologa Bronisława Malinowskiego, owe wartości

¹¹ *The Houston Sarmatian* wydawany był przez koło PIN w Houston (Texas).

¹² Wywiady telefoniczne przeprowadzone przez autorkę w 2020 roku.

¹³ W oryginale: “to establish permanent collaboration between Polish and American scholars, to spread knowledge of Poland and her culture in the United States, and to assist Polish scholars in becoming acquainted with America and her culture.”

¹⁴ Członkami PAU byli: Oskar Halecki, Bronisław Malinowski, Jan Kucharzewski, Wacław Lednicki, Wojciech Świątosławski i Rafał Taubenschlag.

to poświęcenie się „wyłącznie i ściśle pracy naukowej i kulturalnej, czy to w filozofii, czy naukach przyrodniczych, czy społecznych” i „badaniom, nauczaniu, pracy literackiej, humanizmowi”¹⁵ (Malinowski 1942: 77). Z kolei według Oskara Haleckiego, pierwszego dyrektora i późniejszego prezesa PIN-u, Instytut „pomoże stworzyć lepszy świat prawdy, dobra i piękna” (Halecki 1942: 94). Z tych tradycji i wartości, a także z poszanowania wolności akademickiej, wolności intelektualnej, swobody wypowiedzi, praw człowieka, demokracji oraz pluralizmu wyrosła i na ich bazie kształtowała się wizja i misja Instytutu oraz jego cele. Były one często przytaczane i rozwijane w przemowach, sprawozdaniach i artykułach autorstwa osób zarządzających Instytutem i jego członków. Taki system wartości, konsekwentnie wdrażany, okazał się dobrym punktem wyjścia do współpracy i dialogu. Na dążenie PIN-u do „przewyciężenia uprzedzeń i poprawy wzajemnych stosunków”, zwłaszcza w relacjach z diasporą żydowską i ukraińską, zwraca uwagę m.in. Bartosz Nowożycki (Nowożycki 2011: 283), a także Feliks Gross: „Polski Instytut aktywnie działa na rzecz przełamania uprzedzeń i zachęcania do współpracy i przyjaźni pomiędzy różnymi grupami etnicznymi, w tym poprzez konferencje na temat stosunków polsko-żydowskich i polsko-ukraińskich” (Gross 1985: 323). Elementem jednoczącym była też obecność wspólnego wroga w Europie – Związku Radzieckiego (Fiń 2017:44).

PIN a myśl federalistyczna

Kolejnym czynnikiem mającym istotny wpływ na pozytywny stosunek Instytutu do współpracy z innymi diasporami, szczególnie z Europy Środkowo-Wschodniej, były zainteresowania jego twórców i członków federalizmem, głównie w rozumieniu koncepcji skupiających się na procesie dochodzenia do nowego porządku w Europie, zbudowanego na różnie pojmowanych związkach pomiędzy demokratycznymi państwami, które miały zapewnić jej bezpieczną przyszłość i dobrobyt. Podejście to było zakorzenione we wcześniejszych tradycjach federacyjnych, np. w idei jagiellońskiej. Wśród federalistów z Europy Środkowo-Wschodniej, którzy w wyniku II wojny światowej znaleźli się w USA byli nie tylko Polacy, ale również np. Czesi i Słowacy. Wsparcie udzielane przez Stany Zjednoczone w trakcie II wojny światowej i po jej zakończeniu (np. poprzez dofinansowywanie Zgromadzenia Europejskich Narodów Ujarmionych – Assembly of Captive European Nations, Komitetu Wolnej Europy, czy Amerykańskiego Komitetu na rzecz Wyzwolenia Narodów Rosji – American Committee for the Liberation of the Peoples of Russia) miało zasadnicze znaczenie dla licznej grupy uciekinierów, w tym działaczy politycznych, dyplomatów, historyków, socjologów i innych intelektualistów zainteresowanych wspólnym wypracowywaniem koncepcji

---

¹⁵ Ponieważ Bronisław Malinowski zmarł dzień po wygłoszeniu przemowy inauguracyjnej i nie pozostawił pełnego manuskryptu swojego wystąpienia, słowa te pochodzą z notatek dostarczonych przez jego żonę Annę.

przyszłej federacji środkowoeuropejskiej, poszukiwaniem praktycznych rozwiązań i planów ich wdrożenia. Wpływało również na intensyfikację wymiany naukowej np. między historykami, głównie czeskimi i słowackimi, ale także litewskimi, węgierskimi, rumuńskimi i ukraińskimi (Łukasiewicz 2010).

Jak pisze Stanisław Strzetelski, dyrektor PIN-u w latach 1955–1961 (Strzetelski 1960: 22):

w sferze politycznej Instytut oręduje za bliższą współpracą z Czechami, Litwinami, Żydami i Ukraińcami i promuje zasadę federalizmu, będąc jednak daleki od zalecania lub oferowania konkretnych rozwiązań problemów politycznych. Celem Instytutu jest znalezienie najlepszych możliwości rozwijania polskiej kultury w ramach kultury światowej.

W szeregach PIN-u znaleźli się liczni federaliści. Bronisław Malinowski, w swym dziele „Freedom and Civilization” wysunął propozycję stworzenia federacji narodów obejmującej całą ludzkość, która w pewnym stopniu przypominała Organizację Narodów Zjednoczonych. Wielki wkład w rozwój idei federalizmu miał Oskar Halecki, autor m.in. dwutomowego dzieła „Dzieje Unii Jagiellońskiej”, wydanego w latach 1919–1920, piewca idei jagiellońskiej, adwokat współpracy narodów Europy Środkowo-Wschodniej (Zaskilniak 2014: 145–160), zaangażowany w prace Ligi Narodów. Autor „Limits and Divisions of European History” (1950) oraz „Borderlands of Western Civilization. A History of East Central Europe” (1952), postulował budowę wspólnoty transatlantyckiej zdolnej powstrzymać ekspansję komunizmu, dostrzegając powiązania kulturowe pomiędzy Europejczykami – w tym Ukraińcami – a Amerykanami, na bazie których można byłoby zbudować „twierdzę pokoju u wrót cywilizacji zachodniej”¹⁶ (Halecki 1952: 473). O federalizmie pisał również na łamach periodyku wydawanego przez PIN – *The Polish Review* (Halecki 1960: 5–19).

Myśl federalistyczna, zakorzeniona w idei jagiellońskiej, towarzyszyła także innym członkom Instytutu. Federalistą był prawnik i socjolog Feliks Gross¹⁷, redaktor pisma *New Europe* i sekretarz Rady Planowania Europy Środkowej i Wschodniej (Central and Eastern European Planning Board), autor dzieła „Crossroads of Two Continents” (1945), w którym proponował utworzenie federacji 9 państw Europy Środkowo-Wschodniej. Historyk Piotr S. Wandycz¹⁸ (wspólnie z Ludwikiem Frendlem autor książki *Zjednoczona Europa. Teoria i praktyka* (1965)), członek Związku Polskich

¹⁶ W oryginale: “As a world power, the United States has an interest in the whole world, and especially in those regions where peace has been frequently threatened in the past and may be threatened again in the future, and where the American principles of freedom and justice for all are disregarded. If this is true for all continents and for peoples of any race, even if their culture is completely alien to the American, it is even more evident in a case where at least one hundred million of Europeans – one hundred and fifty if the Ukrainians and White Ruthenians are included – all of them united with the Americans by the most intimate bonds of religion, race, and culture, could be a stronghold of peace at the very frontier of Western civilization.”

¹⁷ Dyrektor wykonawczy PIN w latach 1975–1988 i prezes w latach 1988–1999.

¹⁸ Prezes Instytutu w latach 1999–2008.

Federalistów zarówno w Europie, jak i w Ameryce, postrzegał federalizm jako ideologię i postulował utworzenie federacji regionalnych. Federalistami byli członkowie zarządu PIN-u: dyplomata i wojskowy Roman Michałowski¹⁹, współzałożyciel Związku Polskich Federalistów w USA (ZPF), czy ekonomista i dyplomata Jan Wszelaki²⁰, członek zarządu ZPF, autor ekspertyz związanych z projektami federalizacji Europy Środkowo-Wschodniej oraz dyrektorzy wykonawczy: Bolesław Łaszewski, Stanisław Strzetelski, Zygmunt Nagórski senior i Zygmunt Nagórski junior. Inni członkowie Instytutu związani z federalizmem to m.in. sowietolog Marian Kamil Dziewanowski, popularyzator polskich koncepcji federacyjnych i autor broszury *Nie jesteśmy sami. (O krajach i narodach Międzymorza)* (1947), a także Jerzy Lerski, Stefan Korboński, Waław Lednicki, Jan Lechoń, Tadeusz Romer, Wiktor Sukiennicki, Kazimierz Wierzyński (Łukasiewicz 2010). Wszyscy wyżej wymienieni odegrali istotną rolę w kształtowaniu postawy PIN-u wobec współpracy z innymi diasporami w USA.

Przejawem silnych związków PIN-u z federalizmem był udział w zainicjowanym na konferencji europejskich historyków we Florencji w 1977 roku projekcie mającym na celu wielotomowe opracowanie historii integracji europejskiej. W ten sposób PIN podkreślał obecność Polaków w dyskursie dotyczącym jednoczącej się Europy. Instytut odpowiedzialny był za wybór i edycję materiałów źródłowych dotyczących wschodnioeuropejskich ruchów federalistycznych (East European Project). Efektem prac badawczych były dwa opracowania, które ukazały się w Berlinie i w Nowym Jorku w pracy zbiorowej pod redakcją niemieckiego historyka Waltera Lipgensa, kierującego Departamentem Historii i Cywilizacji na European University Institute we Florencji²¹. Były to: *Union Plans from East European Exile Groups* pióra Feliksa Grossa i Mariana Kamila Dziewanowskiego (ze wsparciem Teofila Rolla i Anny Mayer) oraz *East European Transnational Groups* autorstwa Feliksa Grossa (ze wsparciem Thomasa E. Birda) (Gross 1979: 116–117).

PIN a ruch New Ethnicity (New Pluralism)

Zainteresowanie PIN-u współpracą z organizacjami innych diaspor w Ameryce stało się szczególnie widoczne w latach siedemdziesiątych XX wieku w powiązaniu z ruchem New Ethnicity (New Pluralism). Głównymi postaciami tego ruchu byli m.in. Michael Novak, autor *Rise of the Unmeltable Ethnics*, Irving Levine, założyciel Institute on Pluralism and Group Identity przy American Jewish Committee, senator Barbara Mikulski (wówczas członkini Izby Reprezentantów) oraz Geno Baroni, założyciel organizacji

¹⁹ Wiceprezes Instytutu do roku 1974.

²⁰ Dyrektor PIN-u w latach 1962–1965.

²¹ Praca ukazała się w 1986 roku nakładem wydawnictwa Walter de Gruyter pod tytułem *Documents on the History of European Integration*, vol. 2: *Plans for European Union in Great Britain and in Exile 1939–1945*.

wspierającej robotników i grupy etniczne w miastach, promującej wielokulturowy pluralizm – National Center for Urban Ethnic Affairs (Gromada 2014: 43–44). New Ethnicity (New Pluralism) odrzucał teorię tygla kulturowego (*melting pot*) i postulował pluralizm w kulturze, pozwalając każdej grupie etnicznej zatrzymać to, co najlepsze w jej dziedzictwie kulturowym z jednoczesnym poszanowaniem dorobku innych.

Zaangażowanie Instytutu w ruch New Ethnicity zbiegło się w czasie ze stopniowym zwiększaniem udziału Amerykanów polskiego pochodzenia w organach zarządzających Instytutem. Urodzony w USA historyk Tadeusz Gromada objął stanowisko sekretarza generalnego w 1971 roku, a ekonomista John A. Gronouski, który wcześniej pełnił funkcję Postmaster General (za prezydentury Kennedy'ego) oraz ambasadora USA w Polsce (za prezydentury Johnsona), został wybrany prezesem w 1974 roku. Transformacja z organizacji emigracyjnej w organizację diasporyczną oznaczała, że Instytut zintensyfikował starania, aby – jak ujął to Tadeusz Gromada – „wykorzystywać swoje zasoby i wiedzę jako wkład w budowanie pomysłowości pluralistycznego społeczeństwa Ameryki, której był częścią” (Gromada 2014: 61). Feliks Gross, dyrektor wykonawczy od 1975 roku, podzielał to stanowisko, w związku z czym wspólnie podjęto liczne działania w celu zwiększenia wkładu PIN-u w pluralistyczne społeczeństwo USA poprzez inicjowanie i utrzymywanie kontaktów i współpracę z innymi grupami etnicznymi, przy zachowaniu akademickiego charakteru organizacji (Gromada 2014: 62). Owocami współpracy Gronouskiego, Gromady i Grossa była m.in. afiliacja PIN-u w amerykańskim towarzystwie naukowym skupiającym badaczy krajów słowiańskich – American Association for the Advancement of Slavic Studies, rozwój kontaktów z diasporami (w tym z grupami spoza Europy Środkowo-Wschodniej, np. włoską, austriacką, hiszpańskojęzyczną oraz z Afroamerykanami), a także udział w programach rządowych i miejskich, będących pokłosiem ruchu New Ethnicity (New Pluralism) (Gromada 2005: 430).

Efektem takiego podejścia była współpraca między różnymi diasporami i budowanie koalicji dla osiągnięcia wspólnych celów. Szczególnie zaangażowany w prace na tym polu był Tadeusz Gromada, np. jako konsultant National Center for Urban Ethnic Affairs, moderator i prelegent na licznych konferencjach poświęconych kwestiom etnicznym i tożsamości grupowej, jeden z pionierów studiów etnicznych w USA. Kierował m.in. organizacją programu studiów multietnicznych „European American Multi-Ethnic Studies” na New Jersey University w 1976 roku (Gromada 2014: 146).

Także Feliks Gross uważał pluralizm za fundamentalną wartość społeczeństwa amerykańskiego. Wierzył, że aby różne grupy etniczne mogły ze sobą harmonijnie współpracować, należy je dokładnie poznać i w tym widział rolę PIN-u, który w swoich szeregach miał wybitnych socjologów, takich jak Teodor Abel, Aleksander Gella, Alicja Iwańska, Danuta Mostwin, Helena Znaniecka-Łopata (i sam Feliks Gross). W 1971 roku Gross zainicjował socjologiczno-historyczny projekt badawczy dotyczący polsko-amerykańskiej grupy etnicznej, który w 1974 roku uzyskał dofinansowanie z Rockefeller Foundation. Projekt zaowocował m.in. publikacją Boston University

Polish American Community Life: A Survey of Research and a Bibliography autorstwa socjologów Ewy Morawskiej i Irwina Sandersa (Gromada 1993: 41–45).

Przykładem działań PIN-u zainspirowanych ruchem New Ethnicity (New Pluralism) było także sympozjum „Polish Americans and the New Ethnicity” z udziałem m.in. Michaela Novaka w marcu 1974 roku (Gromada 1993: 44) oraz seminarium „Policies and Strategies for MultiEthnic Cities, Focus on New York City” w marcu 1977 roku z udziałem licznych przedstawicieli władz miejskich, organizacji diasporycznych, działaczy na rzecz praw obywatelskich i akademików (Gromada 1993: 50). Dzięki takim inicjatywom PIN stał się częścią ogólnoamerykańskiej debaty na temat współpracy różnorodnych grup, także diasporycznych, w ramach wieloetnicznych aglomeracji.

W 1985 roku Polski Instytut Naukowy wystąpił solidarnie z organizacjami innych diaspor, w tym ukraińskiej, w sprawie utrzymania zwolnienia z podatku od nieruchomości dla organizacji non-profit działających w Nowym Jorku, występując pod auspicjami The Nonprofit Coordinating Committee of New York, Inc. (NPCC). To stowarzyszenie parasolowe powstało w 1984 roku, reprezentując znaczące organizacje nowojorskie²² (Gross 1985: 322). Działanie to było to przejawem współpracy w obronie interesów grup diasporycznych poprzez wspólny lobbying.

Formy i płaszczyzny współpracy

Od początku swojego istnienia Instytut przejawiał zainteresowanie Ukrainą, w tym relacjami polsko-ukraińskimi (i innymi kwestiami interesującymi obie strony) w programie organizowanych wydarzeń. Jeszcze w trakcie II wojny światowej ukraińscy naukowcy zapraszani byli do udziału, również aktywnego, w odczytach, sympozjach i konferencjach PIN-u. Pierwszym członkiem PIN-u pochodzącym z Ukrainy był Antoni Rudnicki (Anton Rudnytsky), kompozytor, muzykolog i dyrygent, profesor lwowskiego konserwatorium. Dnia 5 maja 1943 roku Rudnicki wystąpił z odczytem (w języku polskim) na temat roli muzyki w kulturze ukraińskiej (*Bulletin* 1943: 823). Jego wystąpienie poprzedzone było omówieniem intelektualnych związków pomiędzy Polakami i Ukraińcami, wygłoszonym przez przewodniczącego Sekcji Historycznej i Nauk Politycznych (Section of Historical and Political Sciences) PIN-u. Z wspólnych spotkań i rozmów naukowców rodziła się wizja współpracy w warunkach emigracyjnych.

Historia Ukrainy obecna była w trakcie konferencji naukowej zorganizowanej przez Instytut w październiku 1943 roku, poświęconej dziejom Europy Środkowo-Wschodniej (*Bulletin* 1944: 287), z udziałem Nicholasa Chubatego (Mykola

---

²² “After a general meeting (...), a permanent Nonprofit Association was formed, representing such major institutions as The Council on Foreign Relations, The Greater New York Fund, United Way, The Commonwealth Fund, The New York Community Trust, The Institute of Public Administration, The Fund of the City of New York, The Leopold Shepp Fund, The Morgan Guaranty Trust Company Community Fund, and others. Besides the Polish Institute, the Ukrainian Institute was quite active and cooperative.”

Czubatyj)), przedstawiciela Towarzystwa Naukowego im. Szewczenki, który w 1947 roku założył amerykańską filię tej organizacji i do 1952 roku był jej prezesem. Została również uwzględniona w referacie austriackiego politologa i myśliciela Erika von Kuehnelt-Leddihn na temat polityczno-geograficznych i demograficznych aspektów religii w Europie, wygłoszonym w grudniu 1944 roku na spotkaniu Komisji ds. Badań nad Problemami Narodowościowymi PIN-u (Commission for Research on Nationality Problems) (von Kuehnelt-Leddihn 1945: 322–323, 330). Była to jedna z komisji Sekcji Nauk Historycznych i Politycznych Instytutu, działająca od grudnia 1942 roku, która w swoich pracach podejmowała trudne zagadnienia z zakresu relacji dwustronnych.

Warto wspomnieć, że wśród publikacji ukazujących się w publikowanym w latach 1942–1945 Biuletynie PIN-u (*Bulletin of the Polish Institute of Arts and Sciences in America*, dalej: *Bulletin*) znalazły się pozycje dotyczące kwestii związanych z Ukrainą, m.in. prace Antoniego Rudnickiego – tłumaczenie na język angielski wspomnianego wyżej wykładu *The role of music in Ukrainian culture* (*Bulletin* 1943: 823–837) i Nicholasa Chubatego o problemach ukraińskiej historiografii (*Bulletin* 1944: 339–353).

W czasie II wojny światowej współpraca naukowa i kulturalna pomiędzy PIN-em a ukraińskimi organizacjami diasporycznymi nie była szczególnie intensywna, warto jednak pamiętać, że Instytut koncentrował się w tym czasie na zapewnieniu trwałości nauki polskiej i liczone się z rychłym powrotem do kraju. Z kolei druga połowa lat 40. i lata 50. XX w. naznaczone były ogromnymi trudnościami finansowymi i walką o przetrwanie. Już wówczas realizowano jednak wspólne inicjatywy, głównie poświęcone tematami historycznym i literackim. W październiku 1956 roku Polski Instytut Naukowy zorganizował wieczór upamiętniający Iwana Franko, wybitnego ukraińskiego pisarza, krytyka literackiego, sławisty i działacza społecznego. Wśród mówców znaleźli się m.in. sławista Wasyl Lew, profesor filologii słowiańskiej na Columbia University i prezes Ukraińskiej Wolnej Akademii Nauk George Yurij Shevelov oraz Eugeniusz Malaniuk (Eugene Malanyuk) – ukraiński poeta, krytyk i literaturoznawca publikujący w języku polskim. PIN reprezentował Kazimierz Wierzyński (Strzetelski 1960: 51).

Wydarzenie poświęcone ukraińskiemu twórcy nie było odosobnionym przypadkiem współpracy. W 1956 roku w publikacji *Adam Mickiewicz in World Literature* pod redakcją Wacława Lednickiego, będącej pokłosiem zorganizowanej rok wcześniej uroczystości ku czci Adama Mickiewicza, dwa artykuły zamieścił Dimitry Cizevsky, filolog ukraiński, członek Ukraińskiej Wolnej Akademii Nauk: *Mickiewicz and Ukrainian Literature* oraz *Mickiewicz, Stur, and Krâl*. Przykłady te pokazują wzajemne zainteresowanie przedstawicieli PIN-u i organizacji ukraińskich kulturą obu krajów i chęć udziału we wspólnych przedsięwzięciach.

W końcówce lat pięćdziesiątych XX wieku znajdziemy liczne podobne inicjatywy. Wspomniany wcześniej Eugeniusz Malaniuk był jednym z mówców w trakcie wieczoru upamiętniającego 50. rocznicę śmierci Stanisława Wyspiańskiego w listopadzie 1957 roku (Strzetelski, 1960: 51). W grudniu tego samego roku Oskar Halecki

wystąpił z wykładem na temat ukraińskiej i polskiej historiografii i możliwości współpracy w tym zakresie na konferencji poświęconej pamięci ukraińskiego historyka Dmytro Iwanowyczowa Bahalija zorganizowanej przez Ukraińską Wolną Akademię Nauk (*The Annals* 1958: 1450)²³. W październiku 1958 roku, podczas odbywającego się w siedzibie PIN wieczoru upamiętniającego 300-lecie polsko-ukraińskiej umowy w Hadziaczu z 1658 roku, z odczytami wystąpili Oskar Halecki i amerykański historyk pochodzenia ukraińskiego Wasyl Lencyk (Strzetelski 1960: 52). W trakcie konferencji zorganizowanej przez PIN na Fordham University w listopadzie 1959 roku z okazji zbliżającego się Millenium Chrztu Polski referat poświęcony chrystianizacji Rusi Kijowskiej wygłosił historyk, filolog i bizantynista Ihor Sevchenko (Strzetelski 1960: 53). Z referatami dotyczącymi m.in. relacji polsko-ukraińskich występowali więc zarówno badacze polscy, jak i ukraińscy. W trakcie tych licznych spotkań naukowych próbowano sięgać wspólnych korzeni, scalać historiografie obu narodów, budując tym samym solidne podstawy przyszłej współpracy pomiędzy nimi.

W 1956 roku PIN rozpoczął wydawanie periodyku *The Polish Review*, który publikowany jest do dziś. Już od pierwszych numerów zaczęły ukazywać się w nim publikacje dotyczące Ukrainy, np. artykuł ekonomisty Stanisława Skrzyпка poświęcony ukraińskiej demografii (1956), poety i prozaika Jurija Kosacza na temat Iwana Franko (1957), czy wyżej wymienionego Ihora Sevchenko *The Christianization of the Kievan Rus* (1960). Tematyka ukraińska powróciła na łamy periodyku w 1964 roku, gdy ukazał się dwuczęściowy artykuł L.R. Lewittera na temat traktatu polsko-rosyjskiego z 1686 roku, tzw. pokoju Grzymułtowskiego, zawierający liczne odniesienia do wpływu traktatu na sytuację Ukrainy oraz relacje polsko-ukraińskie (Lewitter 1964).

Z czasem *The Polish Review* osiągnął status kwartalnika obecnego w większości znaczących bibliotek naukowych w Stanach Zjednoczonych i w Europie Zachodniej. Problematyka ukraińska była obecna na jego stronach. W latach dziewięćdziesiątych XX wieku i w pierwszej dekadzie nowego tysiąclecia znajdziemy tam głównie prace dotyczące historii Ukrainy, relacji polsko-ukraińskich i kwestii narodowościowych²⁴. Poruszano również kwestie lingwistyczne oraz omawiano kinematografię²⁵. Ponadto w *The Polish Review* opublikowano wiele recenzji dotyczących pozycji tematycznie

²³ *The Annals* – skrót od *The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S.*

²⁴ Były to następujące publikacje: Maciej Kozłowski: *Poles and Ukrainians: Troubled History* (1988); Paul Robert Magocsi *Nation-Building or Nation Destroying?: Lemkos, Poles, and Ukrainians in Contemporary Poland* (1990); Jerzy Borzecki *The Union of Lublin as a Factor in the Emergence of Ukrainian National Consciousness* (1996); Z. Anthony Kruszewski *The Revival of the Polish Diaspora in Lithuania, Belarus and Ukraine* (1996); Anna M. Cienciala *The Pitfalls of East European History: On Chapter 5: Poland* (2002); Serhiy Bilenyk *The Clash of Mental Geographies: Poles on Ukraine, Ukrainians on Poland in the Time of Romanticism* (2008); Minton F. Goldman *Polish Policy Toward Ukraine: The Impact on Polish-Russian Relations in 2008–2009* (2009).

²⁵ Kwestii lingwistycznych dotyczy artykuł Bohdana Strumińskiego *Ukrainianisms in Polish* (1995). Natomiast w tomie 45. *The Polish Review* (nr 3) z 2000 roku znalazły się dwa artykuły odnoszące się do budzącego liczne emocje filmu Jerzego Hoffmana *Ogniem i mieczem* – jeden autorstwa Polki, Ewy Hauser, drugi ukraińskiego emigranta, Yuriya Tarnawsky'ego.

związanych z Ukrainą²⁶. Wśród recenzentów znaleźli się również autorzy ukraińscy bądź pochodzenia ukraińskiego²⁷.

W latach siedemdziesiątych XX wieku PIN skupiał się na realizacji wspólnych projektów z organizacjami różnych diaspor, w tym ukraińskiej, wpisujących się w epokę New Ethnicity. Kontynuowane były wystąpienia z odczytami na tematy atrakcyjne zarówno dla diaspor polskiej, jak i ukraińskiej oraz działalność wydawnicza. Zapraszano się wzajemnie na wydarzenia dotyczące m.in. wspólnego dorobku i więzi literackich. W listopadzie 1973 roku Tadeusz Gromada reprezentował Instytut na Kongresie Towarzystwa Naukowego im. Szewczenki upamiętniającym setną rocznicę powstania tej organizacji (Gromada 1974: 153). Oddział Środkowozachodni (Midwest Branch) PIN-u zorganizował odczyt poświęcony polsko-ukraińskim powiązaniom literackim, który wygłosił w listopadzie 1977 roku w języku polskim polski poeta na emigracji, znany również z tłumaczeń poezji ukraińskiej i działalności na rzecz pojednania polsko-ukraińskiego, Józef Łobodowski (Gross 1978: 111).

Choć większość wspomnianych dotąd wydarzeń i publikacji z lat siedemdziesiątych dotyczyła tematów historycznych i literackich, warto wspomnieć wystąpienie matematyka Waltera Petryshyna z Rutgers University, członka Towarzystwa Naukowego im. Szewczenki na organizowanym przez PIN III Kongresie Naukowców, Pisarzy i Artystów w Montrealu w 1975 roku w charakterze przewodniczącego sesji oraz mówcy (Chronicle 1974(1975): 277)²⁸. Wykład ten wpisuje się w interdyscyplinarny charakter kongresów naukowców oraz zjazdów rocznych PIN-u, stanowiących forum wymiany myśli naukowej dla badaczy będących przedstawicielami diaspor w USA, reprezentujących różne dyscypliny naukowe. Towarzyszyły im wspólne działania związane z członkostwem w American Association for the Advancement of Slavic Studies (AAASS, od 2008 roku Association for Slavic, East European, and Eurasian Studies – ASEES). PIN został afiliowany przy AAASS w 1972 roku (Gromada 2005: 430), dzięki czemu nabył prawo do organizacji dwóch sesji akademickich w ramach corocznych kongresów AAASS. Przykładem sesji zorganizowanej wspólnie z Towarzystwem Naukowym im. Szewczenki było spotkanie poświęcone ukraińsko-polskim relacjom podczas II wojny światowej ("Ukrainian-Polish Relations During World War II") na 42. Kongresie ASEES w Los Angeles w 2010 roku (Gromada 2014: 215).

²⁶ Wśród nich znalazła się np. książka Franka A. Sysyna *Between Poland and the Ukraine. The Dilemma of Adam Kysil, 1600–1653*, na którą jako szczególnie interesującą wśród recenzowanych publikacji zwracał uwagę redaktor naczelny *The Polish Review*, Stanisław Barańczak (Chronicle 1989: 288). Obfity w recenzje prac dotyczących spraw ukraińskich był tom czasopisma z roku 1990 (*The Polish Review* tom 35, nr 3/4). Znajdziemy w nim recenzje książek Zenona E. Kohuta *Russian Centralism and Ukrainian Autonomy: Imperial Absorption of the Hetmanate 1760s–1830s*; Oresta Subtelnego *Domination of Eastern Europe, Native Nobilities and Foreign Absolutism 1500–1715* oraz historii Ukrainy tegoż samego autora. W tym samym numerze znalazły się ponadto krótkie recenzje Paula J. Besta zatytułowane *The Latest Ukrainianica* na temat 14 publikacji, m.in. prac dotyczących ukraińskiego historyka Mychajło Hruszewskiego, Ukrainy w latach 30., Ukraińskiej Powstańczej Armii.

²⁷ Np. Konstantyn Sawczuk czy Wołodymyr Stojko (*The Polish Review* tom 17, nr 3).

²⁸ Chronicle – skrót od Chronicle of the Polish Institute.

Warto również wspomnieć, iż na przestrzeni lat do PIN-u wstąpiło kilku naukowców pochodzenia ukraińskiego – m.in. wspomniany wcześniej kompozytor Antoni Rudnicki, językoznawca i dyplomata Roman Smal-Stocki, literaturoznawca Eugene W. Fedorenko, slawista Wasyl Orest Luciw, specjalista *ethnic studies* Petro A. Goy, późniejszy rektor Wolnego Uniwersytetu Ukraińskiego.

W pierwszej połowie lat osiemdziesiątych XX wieku Polski Instytut Naukowy w Ameryce zaangażował się w organizację konferencji i wykładów na temat relacji polsko-ukraińskich. Działalność ta stanowiła kontynuację wcześniejszych wydarzeń. Na przykład w roku 1978 w *The Polish Review* ukazał się artykuł Feliksa Grossa *Kresy: the Frontier of Eastern Europe*, w którym autor podkreślał znaczenie związków polsko-ukraińskich, szczególnie w kontekście koegzystencji wyznań (*The Polish Review* tom 23, nr 2). W programie 39. Zjazdu Roczego PIN-u w Nowym Jorku w maju 1981 roku znalazła się sesja poświęcona możliwościom współpracy wschodnioeuropejskich organizacji w Ameryce prowadzona przez Tadeusza Gromadę, w której jako paneliści udział wzięli prawnik i dziennikarz Jarosław Padoch z ramienia Towarzystwa Naukowego im. Szewczenki oraz historyk Taras Hunczak reprezentujący Ukraińską Wolną Akademię Nauk, jak również historyk Vitaut Kipel z Białoruskiego Instytutu Naukowego i antropolog Leopold J. Pospisil, prezes Czechosłowackiego Instytutu Naukowego (*Chronicle* 1981: 84). Wielkim sukcesem okazała się wspólna konferencja Towarzystwa Naukowego im. Szewczenki, Ukraińskiej Wolnej Akademii Nauk oraz PIN-u na temat relacji ukraińsko-polskich zorganizowana w październiku 1982 roku w ukraińsko-amerykańskiej organizacji kulturalnej Ukrainian Institute of America²⁹ w Nowym Jorku (Gromada 1983: 156–157). Ze strony PIN-u zaangażowani byli Tadeusz Gromada, historyk Andrzej Kamiński, Stanisław Skrzypek, Piotr S. Wandycz i Feliks Gross, natomiast ze strony ukraińskiej Jarosław Padoch, historyk Frank E. Sysyn, Taras Hunczak i politolog Bohdan T. Ciuciura³⁰ (Gromada 1993: 51).

Te wydarzenia wywołały kolejne inicjatywy pogłębiające wzajemne kontakty. We współpracy z tymi samymi partnerskimi organizacjami ukraińskimi PIN zorganizował w marcu 1984 roku w swojej siedzibie kolejną konferencję poświęconą stosunkom polsko-ukraińskim. Wśród prezentujących i panelistów znalazła się Martha Bochaczewsky-Chomiak i Orest Subtelny (ukraińscy historycy emigracyjni związani m.in. z Uniwersytetem Harvarda) oraz specjalizujący się m.in. w ukraińsko-polskich związkach

---

²⁹ Organizacja nonprofit zajmująca się promowaniem sztuki, muzyki i literatury Ukrainy i diaspy ukraińskiej w Ameryce. Założył ją w 1948 roku przemysłowiec, wynalazca i filantrop William Dzus. Instytut organizuje wystawy, koncerty, pokazy filmowe, wydarzenia literackie, naukowe i edukacyjne otwarte dla szerokiej publiczności (About Us, <https://ukrainianinstitute.org>, data dostępu: 17.09.2022).

³⁰ Tematy omawiane podczas konferencji: Bohdan T. Ciuciura "Ukrainian-Polish Conflicts and Collaboration in the Austrian Parliament and Galician Sejm, 1861–1918"; Andrzej Kamiński "Historical Tradition of Polish-Ukrainian Federalism: Myth and Reality"; Frank E. Sysyn "Adam Kysil and the Question of 'Gentle Ruthens, Natione Polonas' in Ukrainian-Polish Relations"; Piotr S. Wandycz "Pilsudski and Petlura: An Experiment in Polish-Ukrainian Rapprochement"; Taras Hunczak "Ukrainian-Polish Relations during World War II"; Stanisław Skrzypek "Polish Attitudes on Ukrainian Aspirations to Independent Statehood".

literackich teoretyk literatury George Grabovich, a ze strony PIN-u Feliks Gross, Włodzimirz Bączkowski (pisarz polityczny, sowietolog, postulujący zbliżenie polko-ukraińskie, pracujący w Bibliotece Kongresu USA) i Stanisław Barańczak (poeta, krytyk literacki i tłumacz, w późniejszych latach redaktor naczelny *The Polish Review*)³¹ (Gromada 1984: 159–160). Obie konferencje prowadzili wspólnie historycy Ivan Kedryn-Rudnytsky i Tadeusz Gromada. Jak wspomina w swoim raporcie za lata 1983–1984 Feliks Gross, sale nie mieściły dużej liczby chętnych, co jego zdaniem – mając na uwadze tragiczną przeszłość, wrogość i wzajemne uprzedzenia istniejące w obu narodach – było dużym krokiem ku pojednaniu i ściślejszej współpracy (Gross 1984: 128).

W ten proces wpisuje się też wykład poświęcony wspólnym tradycjom i aspiracjom Polski i Ukrainy, który w 1984 roku wygłosił w PIN Jerzy Iranek-Osmecki, prezes Towarzystwa Polsko-Ukraińskiego w Niemczech i dziennikarz Radia Wolna Europa (Gromada 1985: 345). W wydarzeniu wziął udział wyżej wymieniony Ivan Kedryn-Rudnytsky z Towarzystwa Naukowego im. Szewczenki. We wprowadzeniu do tego wystąpienia Tadeusz Gromada podkreśla zaangażowanie PIN-u i swoje własne (inspirowane przez Oskara Haleckiego) we współpracę polsko-ukraińską. Kontynuacją zainteresowania wspólnymi relacjami był wykład historyka i politologa Johna Micgiela z Columbia University na temat stosunków polsko-ukraińskich w trakcie II wojny światowej, wygłoszony podczas 43. Zjazdu Roczniego PIN w Nowym Jorku w maju 1985 roku w ramach sesji zatytułowanej *Poland During the Holocaust of World War II* (Chronicle 1985: 317). Poprzez takie inicjatywy członkowie PIN-u przełamywali stereotypy, niwelowali uprzedzenia, stymulowali dialog między diasporami.

Lata osiemdziesiąte XX wieku to ogromna zmiana pokoleniowa w organizacjach diasporycznych, wynikająca z odchodzenia pokolenia działaczy przedwojennych i związanych z diasporą II wojny światowej, a jednocześnie schyłkowy okres komunizmu w Europie, który zakończył się na przełomie lat 80. i 90. XX w. odzyskaniem niepodległości najpierw przez Polskę, a następnie przez Ukrainę. Upadek komunizmu i odzyskanie niepodległości postrzegane było przez PIN jako impuls do zmiany jego misji w kierunku koncentracji na nawiązywaniu i rozwijaniu współpracy z rządowymi i akademickimi instytucjami w Polsce przy jednoczesnej kontynuacji promowania wiedzy o Polsce i Polonii w USA w pluralistycznym społeczeństwie amerykańskim (Gromada 2014: 67–69).

Jednak pomimo tych zmian działalność naukowa PIN-u także w kolejnych dekadach charakteryzowała się działaniami na rzecz integracji, ponad barierami narodowymi i miała charakter interdyscyplinarny. Nadal aktualne były tematy związane

³¹ W trakcie spotkania poruszono następujące tematy: Feliks Gross "Reducing Tensions between Poles and Ukrainians"; Włodzimirz Bączkowski "Origin and Nature of the Concept of Polish-Ukrainian Rapprochement 1931–1939"; Stanisław Barańczak "Remarks on the Ukrainian Theme in Modern Polish Poetry"; George Grabowicz "Polish Romantic Kozakophilism"; Martha Bochachevsky-Chomiak "Nationalism, Feminism and Socialism in Eastern Galicia at the Turn of the Century"; Orest Subtelny "The Russian Menace: Views of the 18th Century Ukrainian and Polish Immigrants".

z wzajemnymi relacjami, na które zapraszano przedstawicieli zaprzyjaźnionych organizacji innych diaspor, np. podczas 49. Zjazdu Roczne PIN-u w Nowym Jorku w czerwcu 1991 roku, w sesji poświęconej Polsce oraz jej sąsiadom (Litwie, Białorusi i Ukrainie) wśród panelistów znalazł się Taras Hunczak z ramienia Ukraińskiej Wolnej Akademii Nauk (Chronicle 1991: 216–217).

Pojawiały się również nowe zagadnienia. W latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku kilkakrotnie wracano do kwestii związanych z religią i kościołem na Ukrainie. Było to związane z obchodami Tysiąclecia Chrztu Rusi i wzrostem zainteresowania tą tematyką. Przykładem jest wykład historyka Daniela Beavois z Uniwersytetu w Lille dotyczący dziejów kościoła unickiego pod zaborem rosyjskim w latach 1802–1832, zorganizowany przez PIN w 1980 roku, w którym udział wzięli prezesi Towarzystwa Naukowego im. Szewczenki Jaroslav Padoch i Białoruskiego Instytutu Naukowego Vitaut Tumash (Gromada 1981: 119). Tadeusz Gromada w swoim Raporcie Sekretarza Generalnego za okres od maja 1980 do maja 1981 wskazuje na związane z tym wydarzeniem zacieśnienie kontaktów z Towarzystwem Naukowym im. Szewczenki oraz Białoruskim Instytutem Naukowym jako element planowanej, szerszej współpracy z wschodnioeuropejskimi, etnicznymi organizacjami akademickimi (Gromada 1981: 119–120). Tematyka religijna powróciła w dwóch wykładach polskich naukowców z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, wygłoszonych w PIN w latach dziewięćdziesiątych XX w., Romana Dzwonkowskiego – na temat odnowy kościoła na Ukrainie i Białorusi (lipiec 1990) (Chronicle 1991: 224) i Wacława Hryniwicza, poświęconego dialogowi pomiędzy Kościołem rzymsko-katolickim i Cerkwią prawosławną (luty 1995) (Gromada 1995: 501). Z kolei oddział PIN-u w Houston (Houston Circle) wspólnie z Rice University zorganizował w styczniu 1990 roku odczyt historyka Myrona Kuropasa z Northern Illinois State University na temat Kościoła katolickiego na Ukrainie w czasach Gorbaczowa (Chronicle 1991: 234)³². W tym samym roku *The Sarmatian Review*, kwartalnik wydawany przez oddział w Houston, w swoim jubileuszowym tomie 10. (nr 2) opublikował artykuł Kuropasa *Ukraine's Millennium of Christianity: A Triumph of Faith* oraz Sally R. Boss *Whither the Ukrainians?*, co pokazuje utrzymanie się zainteresowania tematyką religijną i narodowościową (Gross, Gromada 1991: 234).

Przedstawiciele PIN-u i Towarzystwa Naukowego im. Szewczenki kontynuowali w latach dziewięćdziesiątych i pierwszej dekadzie XXI wieku wymianę korespondencji, zaproszeń na wydarzenia i uroczystości rocznicowe obu instytucji, jak również listów gratulacyjnych³³. Kontynuowano organizację wydarzeń poświęconych wzajemnym relacjom, jak np. wykład Grzegorza Babińskiego z Uniwersytetu Jagiellońskiego

³² Myron Kuropas był w latach 70. XX wieku pracownikiem Białego Domu, zaangażowanym w sprawy etniczne. (Myron B. Kuropas Papers, (1963) 1975–77, <https://fordlibrarymuseum.gov/library/guides/findingaid/kuropaspapers.asp>, dostęp: 5.05.2023).

³³ Korespondencja na ten temat znajduje się m.in. w Thaddeus Gromada Papers, Archiwum Polskiego Instytutu Naukowego w Ameryce, zespół 67, folder 77.

wyłoszony w PIN w 1999 roku, pod tytułem *Current Polish-Ukrainian Relations: a Sociological Perspective*.

Symbolicznym wydarzeniem, które spaja różne okresy współpracy pomiędzy Polskim Instytutem Naukowym w Ameryce, Towarzystwem Naukowym im. Szewczenki oraz Ukraińską Wolną Akademią Nauk, była wspólnie zorganizowana konferencja, która miała miejsce w październiku 2001 roku, upamiętniająca Oskara Haleckiego pod hasłem *Ukraine and Poland in the 21st Century*. W trakcie konferencji referaty wyłosili między innymi uczniowie Haleckiego – profesorowie Tadeusz Gromada i Taras Hunczak (Gromada, 2014:196). Sprawom polsko-ukraińsko-litewskim poświęcona została cała sesja na 63. Zjeździe Rocznym PIN w 2005 roku w Pittsburghu *Poland, Ukraine and Lithuania: Interwined (The Polish Review* tom 50, nr 4). W 2009 roku na konferencji Ukrainian Institute of America w Nowym Jorku Tadeusz Gromada w swoim wystąpieniu zatytułowanym *Collapse of the Berlin Wall: A Polish Perspective* poruszał kwestię wolności dla narodów Europy Wschodniej, w tym Ukrainy (Gromada 2014: 29–34). Z kolei PIN otrzymał od Towarzystwa Naukowego im. Szewczenki list kondolencyjny w związku z katastrofą smoleńską (Gromada 2010: 219). Wyrazem solidarności przedstawicieli obu diaspor było również wspólne zaangażowanie w upamiętnianie ofiar komunizmu³⁴. Dążenie do ułożenia jak najlepszych stosunków między oboma narodami, a także wzajemne wspieranie się w warunkach emigracyjnych zdominowało ten okres współpracy naukowo-kulturalnej między organizacjami polskiej i ukraińskiej diaspory.

Podsumowanie

Częstotliwość organizowanych bądź współorganizowanych wydarzeń, liczne publikacje i ugruntowane związki pomiędzy organizacjami, wspólne inicjatywy oraz bezpośrednie kontakty osób zarządzających, jak np. wspomniane przez Tadeusza Gromadę spotkanie z prezeską Towarzystwa Naukowego im. Szewczenki Larissą Onyshkevych i wiceprezeską Anną Trocik w lipcu 2001 roku (Gromada 2014: 195), wskazują, że współpraca i dialog z akademikami ukraińskimi nie mają charakteru jedynie okazjonalnego, lecz wpisują się w długoterminową strategię działania PIN-u, w jego misję, wizję i wartości. Świadczą o przyjaznym, otwartym nastawieniu i chęci współpracy, mających podłoże m.in. w zaangażowaniu członków Instytutu w ruch federalistyczny i w budowanie pluralistycznego społeczeństwa Ameryki.

Z drugiej strony we wzajemnych relacjach warto zauważyć okresy intensyfikacji zainteresowania, które mogą być odbiciem stanu wzajemnych relacji w Europie. Okres zimnej wojny, obecność wspólnego wroga, a więc i wspólny interes, zasadniczo

³⁴ Np. współpraca w ramach Victims of Communism Memorial Foundation, przy udziale amerykańskiego ekonomisty i dyplomaty pochodzenia ukraińskiego Lwa Dobriansky'ego i Zbigniewa Brzezińskiego, wówczas wiceprezesa PIN-u, przy budowie Pomnika Ofiar Komunizmu w Waszyngtonie (Smith: 1995).

zbliżały do siebie organizacje (Fiń 2019: 286–325). Wzmocnienie kontaktów widać szczególnie w latach osiemdziesiątych XX wieku, na fali powstania, a później delegalizacji NSZZ „Solidarność” i wzrostu nadziei na upadek komunizmu w Europie. Lata 90. XX w. stanowią apogeum działalności organizacyjnej i wydawniczej PIN-u, obejmującej tematykę związaną z życiem religijnym, świadomością narodową oraz relacjami bilateralnymi, także w perspektywie historycznej. Po upadku komunizmu i uniezależnieniu się Ukrainy od rozpadającego się Związku Radzieckiego PIN był ważnym forum debaty polsko-ukraińskiej, przyczyniając się do wzrostu świadomości elit diasporycznych.

Niniejszy artykuł nie wyczerpuje tematu współpracy PIN-u z organizacjami naukowymi diaspory ukraińskiej. Dobór przykładów ma za zadanie zaprezentować różnorodność pól współpracy, jej form oraz poruszanych tematów. Odrębnym zagadnieniem jest percepcja relacji z PIN-em przez stronę ukraińską (omawia ją szerzej w swojej rozprawie doktorskiej Oleksandr Avramczuk). Pozostają kwestie, które warto zbadać – np. na ile unikalne są kontakty PIN-u z organizacjami ukraińskimi w Ameryce na tle współpracy innych polonijnych instytucji z diasporą ukraińską, a także na tle relacji Instytutu z organizacjami innych diaspor. W dalszych badaniach należy również rozważyć, czy współpraca pomiędzy organizacjami diasporycznymi była inspirowana przez amerykański rząd, a jeśli tak, to w jaki sposób.

Współcześnie Polska nie budzi już takiego zainteresowania w społeczeństwie amerykańskim, jak w przeszłości, a jednocześnie organizacje etniczne, w których nastąpiła wymiana pokoleniowa, tracą na znaczeniu w szerszym środowisku odbiorców amerykańskich. Jednym ze sposobów na utrzymanie, a nawet wzmocnienie pozycji PIN-u na mapie organizacji diasporycznych w USA mogłoby być dalsze rozwijanie współpracy z organizacjami innych grup etnicznych i adresowanie swoich działań do nowych partnerów (w tym do innych diaspor) opierając się na istniejącym potencjale Instytutu i nabytym już doświadczeniu. Te wyzwania stoją przez obecnymi władzami PIN-u, które kontynuują misję dialogu i współpracy z diasporą ukraińską.

Bibliografia

- Avramchuk O. (2017). Między ideą jagiellońską a Międzymorzem. Ewolucja kwestii ukraińskiej w poglądach politycznych Oskara Haleckiego (1891–1973), *Klio Polska: Studia i Materiały z Dziejów Historiografii i Polskiej*, 9, 57–79. DOI: <https://doi.org/10.12775/KlioPL.2017.03>.
- Best J.P. (1990). The Latest Ucrainica, *The Polish Review*, 35(3/4), 285–288.
- Bilenky S. (2008). The Clash of Mental Geographies: Poles on Ukraine, Ukrainians on Poland in the Time of Romanticism, *The Polish Review*, 53(1), 73–95.
- Borzecki J. (1996). The Union of Lublin as a Factor in the Emergence of Ukrainian National Consciousness, *The Polish Review*, 41(1), 37–61.
- Cienciała A.M. (2002). The Pitfalls of East European History: On Chapter 5: Poland, *The Polish Review*, 47(1), 109–118.
- Chubaty N. (1944). The problems of Ukrainian Historiography, *Bulletin of the Polish Institute of Arts and Sciences in America*, II(2), 339–353.

- Cizevsky D. (1956). Mickiewicz and Ukrainian Literature, w: Lednicki W. (red.). *Adam Mickiewicz in World Literature. A Symposium*, Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 409–436.
- Cizevsky D. (1956). Mickiewicz, Stur, and Krål, w: Lednicki W. (red.). *Adam Mickiewicz in World Literature. A Symposium*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 469–486.
- Dorosz B. (2013). *Nowojorski Pasjans: Polski Instytut Naukowy w Ameryce Jan Lechoń Kazimierz Wierzyński. Studia o wybranych zagadnieniach działalności 1939–1969*, Warszawa: Biblioteka Więzi.
- Fedyshyn O.S. (1972). *Germany's Drive to the East and the Ukrainian Revolution, 1917–1918*, Sawczuk K. (rec.), *The Polish Review*, 17(3), 118–120.
- Fiń A. (2011). *Ukraińska i polska diaspora w USA. Studium wzajemnych relacji w społeczeństwie pluralistycznym. Rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Grzegorza Babińskiego*, Kraków: Uniwersytet Jagielloński.
- Fiń A. (2017). Between Neighbors – Between Immigrants: Poles and Ukrainians in the United States During the Time of the Cold War: A Few Reflections, *Ad Americam. Journal of American Studies*, 18, 35–50. DOI: <https://doi.org/10.12797/AdAmericam.18.2017.18.03>.
- Fiń A. (2019). Ukraine, w: Mazurkiewicz A. (red.). *East Central European Migrations During the Cold War. A Handbook*, Berlin/Boston: De Gruyter, 286–325. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110610635-010>.
- Goldman M.F. (2009). Polish Policy Toward Ukraine: The Impact on Polish-Russian Relations in 2008–2009, *The Polish Review*, 54(4), 451–476.
- Gromada T.V. (1974). Report of the Secretary General, *The Polish Review*, 19(2), 153.
- Gromada T.V. (1981). Annual Report of the Secretary General Professor Thaddeus V. Gromada, May 1980–May 1981, *The Polish Review*, 26(2), 113–121.
- Gromada T.V. (1983). Annual Report of the Secretary General Thaddeus V. Gromada, May 1982–April, *The Polish Review*, 28(2), 155–161.
- Gromada T.V. (1984). Annual Report of the Secretary General, *The Polish Review*, 29(3), 154–161.
- Gromada T.V. (1985). Annual Report of the Secretary General 1984–1985, *The Polish Review*, 30(3), 341–352.
- Gromada T.V. (1993). *Polish Institute of Arts and Sciences of America: 50th Anniversary Album (1942–1992)*, PIASA, New York 1993.
- Gromada T.V. (1995). Highlights of the Annual Report of the Executive Director June 1994 – June 1995, *The Polish Review*, 40(4), 497–502.
- Gromada T.V. (2005). The Polish Institute in Historical Perspective: 1942–2005, *The Polish Review*, 50(4), 425–433.
- Gromada T.V. (2010). Annual Report of PIASA's President and Executive Director June 2009–June 2010, *The Polish Review*, LV(2), 217–223.
- Gromada T.V. (2014). *My Years In and Out of "The Ivory Tower"*, Hasbrouck Heights, NJ: Tatra Eagle Press.
- Gross F. (1978). Annual Report (1977–1978) Submitted by the Executive Director Professor Feliks Gross, *The Polish Review*, 23(2), 93–126.
- Gross F. (1978). Kresy: the Frontier of Eastern Europe, *The Polish Review*, 23(2), 3–16.
- Gross F. (1979). Annual Report (1978–1979) Submitted by the Executive Director Prof. Feliks Gross, *The Polish Review*, 24(2), 116–117.

- Gross F. (1984). Annual Report of the Executive Director 1983–1984, *The Polish Review*, 29(3), 125–144.
- Gross F. (1985). Annual Report of the Executive Director 1984–1985, *The Polish Review*, 30(3), 323.
- Gross F., Gromada T.V. (1991). Annual Report 1990–1991, *The Polish Review*, 36(2) (1991), 213–236.
- Halecki O. (1942). Report by Professor Halecki, Director of the Institute. *Bulletin of the Polish Institute of Arts and Sciences in America*, 1(1), 90–101.
- Halecki O. (1952). *Borderlands of Western Civilization. A History of East Central Europe*, New York: The Ronald Press Company.
- Halecki O. (1960). The Problem of Federalism in the History of East Central Europe, *The Polish Review*, 5(3), 5–19.
- Hauser E. (2000). Reconstruction of National Identity: Poles and Ukrainians Among Others in Jerzy Hoffman's Film "With Fire and Sword", *The Polish Review*, 45(3), 305–317.
- Hrushevsky M., Olynyk M. D., Sysyn F.E., Yurkevich M. (2004). *History of Ukraine-Rus'. Volume 8: The Cossack Age, 1626–1650*. Knoll P.W. (rec.), *The Polish Review*, 49(2), 860–863.
- Kohut Z. E. (1990). *Russian Centralism and Ukrainian Autonomy: Imperial Absorption of the Hetmanate 1760s–1830s*. Jędruch J.A. (rec.), *The Polish Review*, 35(3/4), 273–276.
- Kosacz J. (1957). Ivan Franko: 1856–1916, *The Polish Review*, 2(2–3), 119–124.
- Kozłowski M. (1988). Poles and Ukrainians: Troubled History, *The Polish Review*, 33(3), 271–293.
- Kruszewski Z.A. (1996). The Revival of the Polish Diaspora in Lithuania, Belarus and Ukraine, *The Polish Review*, 41(3), 293–308.
- Kubijovyč V., Simmons E.J. (1972). *Ukraine: A Concise Encyclopaedia. Vol. II*. Stojko W. (rec.), *The Polish Review*, 17(3), 121.
- von Kuehnelt-Leddihn E. (1945). The Politico-Geographical and Demographic Aspects of Religion in Europe, *Bulletin of the Polish Institute of Arts and Sciences in America*, 3(2), 313–343.
- Lewitter L.R. (1964). The Russo-Polish Treaty of 1686 and its Antecedents, *The Polish Review*, 9(3), 5–29.
- Lewitter L.R. (1964). The Russo-Polish Treaty of 1686 and its Antecedents (Continued), *The Polish Review*, 9(4), 21–37.
- Łukasiewicz S. (2010). *Trzecia Europa. Polska myśl federalistyczna w Stanach Zjednoczonych 1940–1971*, Warszawa–Lublin: Instytut Pamięci Narodowej.
- Magocsi P.R. (1990). Nation-Building or Nation Destroying?: Lemkos, Poles, and Ukrainians in Contemporary Poland, *The Polish Review*, 35(3/4), 197–209.
- Malinowski B. (1942). Inaugural Address by Bronisław Malinowski, *Bulletin of the Polish Institute of Arts and Sciences in America*, 1(1), 76–77.
- Malinowski B. (1944). *Freedom and Civilization*, New York: Roy Publishers.
- Nowożycki B. (2011). Działalność Polskiego Instytutu Naukowego w latach 1942–1989, *Archiwum Emigracji, Studia – Szkice – Dokumenty*, 1–2 (14–15), 267–288.
- Proceedings of the Conference on the History of East Central Europe. Introduction (1944). *Bulletin of the Polish Institute of Arts And Sciences In America*, 11(2), 287.
- Program. 63rd Annual Meeting of the Polish Institute of Arts and Sciences of America. June 3–4, 2005. University of Pittsburgh, Pittsburgh, *The Polish Review*, 50(4), 453–459.
- Rudnicki A. (1943). The role of music in Ukrainian culture, *Bulletin of the Polish Institute of Arts and Sciences in America*, 1(4), 823–837.
- Sevcenko I. (1960). The Christianization of the Kievan Rus, *The Polish Review*, 5(4), 29–35.

- Skrzypek S. (1956). A study in Ukrainian demography, *The Polish Review*, 1(2–3), 59–72.
- Stobiecki R. (2017). *Klio za wielką wodą. Polscy historycy w Stanach Zjednoczonych po 1945 r.*, Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej.
- Strumiński B. (1995). Ukrainianisms in Polish, *The Polish Review*, 40(1), 39–51.
- Strzetelski S. (1960). *The Polish Institute of Arts and Sciences in America: Origin and Development*, New York: The Polish Institute of Arts and Sciences in America.
- Subtelny O. (1990). *Domination of Eastern Europe, Native Nobilities and Foreign Absolutism 1500–1715*. Jędruch J.A. (rec.), *The Polish Review*, 35(3/4), 273–276.
- Subtelny O. (1990). *Ukraine: A History*. Świtalski J. (rec.), *The Polish Review*, 35(3/4), 276–280.
- Sysyn F.A. (1988). *Between Poland and the Ukraine. The Dilemma of Adam Kysil, 1600–1653*. Van Horn D. (rec.), *The Polish Review*, 33(3), 353–355.
- Tarnawsky Y. (2000). With Camera and Actors: Reflections of a Ukrainian on Jerzy Hoffman's "With Fire and Sword", *The Polish Review*, 45(3), 321–324.
- Wandycz D. S. (1974). *Polski Instytut Naukowy w Ameryce: W Trzydziestą Rocznicę 1942–1972*, Nowy Jork: Polski Instytut Naukowy.
- Zaszkilniak L. (2014). Recepcja dorobku Oskara Haleckiego w historiografii ukraińskiej, w: Dąbrowska M. (red.). *Oskar Halecki i jego wizja Europy*. Tom 2, Warszawa–Łódź: Instytut Pamięci Narodowej, 145–160.

Archiwum Polskiego Instytutu Naukowego

- Polish Institute of Arts and Sciences of America, nr 17.
- Thaddeus Gromada Papers, nr 67.

Kroniki PIN-u publikowane w The Polish Review

- Chronicle of the Polish Institute. *The Polish Review*. 1974(1975), 20(2/3), 261–292.
- Chronicle of the Polish Institute. *The Polish Review*. 1981, 26(2), 83–128.
- Chronicle of the Polish Institute. *The Polish Review*. 1984, 29(3), 121–165.
- Chronicle of the Polish Institute. *The Polish Review*. 1985, 30(3), 315–352.
- Chronicle of the Polish Institute. *The Polish Review*. 1989, 34(3), 273–303.
- Chronicle of the Polish Institute. *The Polish Review*. 1991, 36(2), 216–236.

Kronika Ukraińskiej Wolnej Akademii Nauk

- Chronicle. *The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S.* 1958, 58(3,4), 1449–1455.

Statuty i regulaminy PIN-u

- Appendix I: Statute of the Polish Institute of Arts and Sciences in America. *Bulletin of the Polish Institute of Arts and Sciences in America*. 1942, 1(1), 169–172.
- By-Laws of the Polish Institute of Arts and Sciences in America. *The Polish Review*. 1973, 18(4), 124.

Wywiady

Wywiady telefoniczne z Tadeuszem Gromadą wykonane przez autorkę 18.05.2020, 23.05.2020 i 28.05.2020.

Strony internetowe

About Us, <https://ukrainianinstitute.org> (data dostępu: 17.09.2022).

About Us, Mission and History, <https://shevchenko.org/> (data dostępu: 17.09.2022).

About, <https://uvan.org/invitation/about/> (data dostępu: 17.09.2022).

Lecture #01 | Re:DISCOVERING Series | Poland and Ukraine. Common Traditions, Common Aspirations, <https://www.youtube.com/watch?v=v0i4k5v7lws> (data dostępu: 17.09.2022).

Myron B. Kuropas Papers, (1963) 1975–77, <https://fordlibrarymuseum.gov/library/guides/findingaid/kuropaspapers.asp,data> (data dostępu: 5.05.2023).

Smith D. (1995). For the Victims of Communism, *New York Times*, <https://www.nytimes.com/1995/12/23/arts/for-the-victims-of-communism.html> (data dostępu: 5.05.2023).